

ÜÇ MUHİT BİR FELSEFE

“VAR İLE VAR OLMAK”

(15-17.YÜZYIL)

PROF. DR. İRFAN GÖRKAŞ

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 354
Felsefe: 20

ISBN 978-625-6769-63-2
Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2024

Yazar:
İrfan Görkaş

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Editör:
İsmail Taş

Kapak/Mizanpaj:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Repro Bir Matbaacılık
(Sertifika No: 47381)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Görkaş, İrfan

Üç Muhit Bir Felsefe “Var İle Var Olmak”

/ Yazar: İrfan Görkaş (Prof. Dr.) Editör: İsmail Taş (Prof. Dr.)

İstanbul: DBY Yayınları, 2024.

214 s. ; 13,5 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 354) ___ Dizin var.

ISBN 978-625-6769-63-2

1- Felsefe 2- İslam Felsefesi 3- Tasavvuf Felsefesi 4- Varoluş/Oluş Felsefesi

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr
Tel.: +90 212 526 98 06

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	6
Önsöz	11
Oluşa ve Varoluşa Dair Yedi Söz	14
Giriş	15

BİRİNCİ BÖLÜM I. MISRİ MUHİTİ: BİDAYET HALVETİLİĞİ

1. Müderris-Şeyh Abdurrahim Mısıri Karahisari	19
1.1. Hayatı	19
1.2. Eserleri	25
1.2.1. Münyetü'l-Ebrar ve Gunyetü'l-Ahbar	25
1.2.2. Vahdetname	25
1.2.3. Kaside-i râiyye Tercüme Kaside-i Bürde	26
1.2.4. Risale fi eşrati's-saat	26
1.3. Geleneğin İki Temel Eseri	26
1.3.1. Münyetü'l-ebbar (Selve Tercümesi) ve Vahdetname ..	26

1.4. Halvetî-oluş (Birle-Oluş).....	28
1.4.1. Oluş ve Çeşitleri.....	28
1.4.2. Oluşun Amaçları Bir, Yolları Çoktur	41
1.4.3. Münye’de Halvetî-Oluş ve İlkeleri.....	43
1.4.4. İnsan: Kâlp ve Kâlp.....	47
1.4.5. Ruh ve Nefsin Mahiyeti: Bitişik İki Düşman Kardeş.....	51
1.4.6. Halveti-Oluş Nefis-Kalp Mücadelesidir.....	54
1.4.7. Halveti-Oluşun Gayesi ve Nihayeti: Birlik (Vahdet) ve Birleme (Tevhid ve Yekta Olmak).....	60
1.4.8. Halveti-Oluş’un Muharrik Gücü: Aşk	65

II. HİSARARDI MUHİTİ: SİNAN ÜMMİ HALVETİLİĞİ

1. Şeyh-Müderriş Gülapoğlu Mehmet Askerî	72
1.1. Hayatı.....	72
1.2. Eserleri.....	74
1.2.1. Divan.....	74
1.3. Tasavvuf (İlm-i Hikmet) Eğitimi ve Hisarardı Muhiti Rehberliği.....	75
1.4. Noktavilik ve Felsefe.....	80
1.5. Hisarardı Muhiti: Tarik-i Halvetiler.....	83
1.6. Halvetî-Oluşun Hû-yu Hüviyet ve Maiyyet İlkesi.....	87
1.6.1. Hüve (هو), Hû (هو) ve “H (ه)”.....	88
1.6.2. Hüviyet (هوية) ve Ayniyet (Hüve Hüve) Terimleri.107	
1.6.3. Hüviyetin Zâtla Ayniyeti: Sıfât Meselesi.....	112
1.7. Halvetî-Oluşta Aşk (Muhabbet) İlkesi	131
1.8. Halvetî-Oluşun Varla İlişkisi	136
1.8.1. İki Var	136

1.8.2. Var Olmak, Varan Olmaktır	146
1.8.3. Var Fiili: Varetmek	149
1.8.4. İle-Var Fiili: Var İle Var Olmak	152
1.8.5. Var-dır Fiili.....	155

İKİNCİ BÖLÜM III. SANDIKLI MUHİTİ: ANTAKÎ HALVETİLİĞİ

1. İbn Noktacı Şeyh Muhyiddin Karahisarî.....	158
1.1. Hayatı.....	158
1.2. Eserleri.....	162
1.2.1. Şiirleri: Makâlât.....	162
1.2.2. İlahileri.....	172
1.3. Nutku Şerifleri	174
1.4. Usûl-i Aşera ve Şerhi: Pratik On İlke	175
1.4.1. Tevbe Etmek (Tevbe).....	178
1.4.2. Zühd Yaşantısına Sahip Olmak (Zühd).....	179
1.4.3. Allah’ı Vekil Edinmek, O’na güvenmek (Tevekkül)	179
1.4.4. Kanaat Etmek (Kanaat)	180
1.4.5. Uzlet Etmek	181
1.4.6. Zikretmek (Zikir)	183
1.4.7. Allah’a Tam Yönelmek (Teveccüh)	185
1.4.8. Sabretmek (Sabır).....	185
1.4.9. Murakabe Etmek (Murakabe).....	186
1.4.10. Rıza Göstermek (Rıza: İradesizleşmek)	187
2. Şeyh Ramazan Mahfi Karahisarî.....	188
2.1. Hayatı.....	188
2.2. Eserleri.....	193

2.2.1. İlahileri (İlâhiyyat-ı irfâne).....	194
2.2.2. Şerhu't-Tarikati'l-Muhammediyye	195
2.2.3. Risale fi Tefsiri Ayeti "Leyse Bi-Zallamin li'l- Abid"	196
2.2.4. Haşiye ala Şerhi'l-Akaidi'n-Nesefiyye li't-Teftazani..	196
2.2.5. Haşiye ala Haşiyeti'l-Adabı li'l-İmad.....	196
2.2.6. Risale-i Zikr.....	197
3. Şehirdeki Diğer Halvetiler.....	197
Sonuç	199
Kaynakça	205
Dizin	209

ÖNSÖZ

Üç Muhit Bir Felsefe, iki meseleyi sorun edinmektedir.

İlk meselesi, üç-muhittir. Üç-muhit, yeni/varoluşun özel-mekânlarıdır ve onlar, klasik dönem İslam felsefesine (tasavvuf felsefesine, Osmanlı-Türk felsefesine) ve Afyonkarahisar'a ait muhitlerdir.

Çalışmanın ikinci meselesi, söz konusu muhitlerin "oluş" felsefesidir. Oluş (kevn) fiildir ve kaynağı bakımından ikiye ayrılmaktadır. *Doğuş, çıkış ve türeyiş (südur, huruç, zuhur vb.)* bir (tek) kaynaklı oluş; *oluşum, topluş ve karışım (tekvin/mükevven, içtima ve imtizaç)* çok kaynaklı oluştur. Oluşun etkin nedeni, güçlüdür. Güçlü (kudret veya kuvvet sahibi) bakımından oluş, ya *yeni-oluş*tur, ya *yeni-oluşum*udur. Üç muhitin yeni-oluş ve oluşumu, *halvetî-oluş*'tur. Ontolojik açıdan onlar, birer "varoluş"tur.

Üç Muhit'in felsefesi bir varoluş felsefesidir. Varoluş felsefenin en önemli meselesi birlik meselesidir. Birlik ise, ya ayniyet, ya gayriyet meselesidir. Üç muhitin varoluş önerisi, "ayniyet ve maiyyet" ilkelidir. Muhitlerin terimiyle mesele, "*ile-var*"ın "varoluş" felsefesidir. O nedenle üç muhitin felsefesinde Var, "Var" ve "İle-Var" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Var'ın ikincisi

birincisiyle varolmaktadır ve varlığını birincisine borçludur. İle-Var’ın öz-niteliği varolmak, yani çokluktur. Varolmak ise, ya iradeldir, ya değildir.

Üç Muhit Bir Felsefe, bir bütün olarak iki bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. İlk bölümde, iki muhit ve felsefeleri ele alınmakta; ikinci bölümde, üçüncü muhit tanıtılmaktadır. İlki olan Mısri Muhiti, tarihsel açıdan Afyonkarahisar halvetiliğinin bidayetini (15. yüzyıl), Sandıklı-İbn Noktacı muhiti ortasını (16. yüzyıl), Hisardı-Askeri muhiti nihayetini (17. yüzyıl) oluşturmaktadır. İlk bölümde Mısri ve Askeri muhitlerinin felsefeleri yer almakta, ikinci bölümde Sandıklı muhitinden İbn Noktacının şiirleri ilk defa burada yayınlanmakta, ilaveten on ilkesi yer almaktadır. Sandıklı’da neşet edip İstanbul’da neş ü nema bulan Ramazan Mahfi’nin hayat hikâyesi ve eserleri, burada tanıtılmakla yetinilmektedir.

Her üç muhit, hikmet geleneğimiz açısından Ahmet Yesevi, İbn Arabi ve Necmettin Kübra temelleri üzerinde yükselmektedir. O nedenle her üç muhit dil, nesir ve şiir üretiminde ortaklırlar. Her üç muhitte üretilen şiirlere, gelenekte “hikmet” adı verilmektedir. Özellikle şiir, Yesevi geleneğinde olduğu gibi, kemalin, tamlaşmanın somut göstergesini ifade etmektedir. Kemal, varından soyutlanıp “var ile var olmak”la gerçekleşmekte, şiirle belirginleşmektedir. Bu anlamda Üç Muhit’in felsefesi, bir varoluş (ile-var-olmak) felsefesidir. Halveti-oluşun varla bağını kuran öncüler ise Mısri ve Sinan Ümmi ile öğrencisi Mehmet Askeri’nin muhitidir.

İbn Noktacı ve Sandıklı muhiti ile Hisardı-Askeri muhiti, aynı kaynaktan (yani Farabi, Yesevi, İbn Arabi ve Necmettin Kübra geleneğinden) beslenmekte, felsefelerini Türk dilinde işlemektedirler. İşledikleri felsefe, “aynîyet”in, diğer adıyla “bir-lik”in felsefesidir. Aynîyet, bilindiği gibi ayn ile ayn, var ile var ve bir olmaktır. Gayriyet ise, başkasıyla başkası olmaktır. Bu bakış, Üç

Muhit’in ve İslam felsefesinin üzerinde durulması ve analizi gereken önemli bir sorundur. Bu çalışma, aynîyet yerine “aidiyet” kategorisini önermektedir.

Bir aynîyet (varoluş yani var ile-var-olmak) felsefesi olarak bu çalışmanın, İslam düşüncesi ve felsefesine küçük bir katkı olacağını ümit ediyorum.

Prof. Dr. İrfan Görkaş
Mevlana Konakları, 2024

KAYNAKÇA

- Abdürrezzak, Seydi, *Kıtab-ı Sinan-ı Ümmi*, yrsz.1299.
- Abi, Mahmut Ülküer, *Geçmişin İzinde Afyonkarahisar-Kaybolan Yapılar*, Ankara 2020, c.1, 2.
- Algar, Hamid, "Noktaviyye", *DİA*, İstanbul 2007, c.33.
- Ali Sedad, *Lisanu'l-mizan*, Karabet Matbaası, İstanbul 1306.
- Arslan, Sevim, *Nokta-i Süveydâ'nın Önemi ve Özellikleri*, <https://dergi-park.org.tr/pub/akademi/issue/55296/690939>, [Erişim: 4.10.2023].
- Atabek, Ömer Fevzi, *Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Haz. Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon 1997.
- Aygen, Sadettin, *Şair ve Mutasavvıf Gülâboğlu Muhammed Askerî Hayatı ve Şiirleri*, Türkeli Matbaası, Afyon 1979.
- Bakı, Edib Ali, "Gülaboğlu M.Askeri Hayatı ve Eserler", *Taşpınar Dergisi*, c.8, Sayı 86-87, Afyon 1941-1942.
- Bilgin, A.Azmi, "Ümmi Sinan", *DİA*, İstanbul 2012, c.42.
- Bilgin, A.Azmi, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve yayımlar Genel Müdürlüğü, www.kulturturizm.gov.tr, [Erişim: 12.08.2023].
- Binbaşı Raşid, *Mizanu'l-Makal*, İstanbul: Mekteb-i Fünun Harbiye-i Şahane- Matbaası, 1315.
- Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A.Fikri Yavuz-İsmail Özen, Yaylacık Mabası, İstanbul 1972, c.II.
- Bursalı, Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.A.Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yayınevi, Trsz., c.I.
- Çağrııcı, Mustafa, "Hakikat", *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Çağrııcı, Mustafa, "Hak", *DİA*, İstanbul 1997, c.15.

- Çelebi, İlyas “Sıfât”, *DİA*, İstanbul 2009, 37/100-106.
- Çetin, Nuran, “Osmanlıda Bir Halvetî Tekkesi: Ümmî Sinan Dergahı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56:1, 2015, ss.157-180.
- Davud, Fatin, *Fatin Tezkiresi Hâtimetü'l-eş'âr*, Haz. Ömer Çiftçi, Kültür Bakanlığı, Ankara 2017.
- Demir, Osman, “Zât”, *DİA*, İstanbul 2013, c.44.
- Demirci, Mehmet, “Hakikat”, *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Demirci, Mehmet, “Hakikat-ı Muhammediye”, *DİA*, İstanbul 1997, c.15.
- Durusoy, Ali, “Hüviyyet”, *DİA*, İstanbul 1999, c.19.
- el-Hamidi, Seyfullah Kasım b. Nizamüddin Ahmed Seyfi, *Risale-i miiftah-ı vahdet-i vücud*, İstanbul: trsz.
- el-Hulvî, Mahmud Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye*, Haz. M.Serhan Taysi, İFAV, İstanbul 1993.
- el-Karahisari, Abdurrahim, *Münyetü'l-ebrar*, Atatürk kitaplığı İBB Kütüphanesi, Nu: Bel_Yz_K1219.
- Farabi, *Risale fi İsbati'l-müfarakat*, Ayasofya 4839.
- Gaybi, Sunullah, *Biatnâme*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 107, 8b vr. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, “Müfti Derviş”, *DİA*, İstanbul 2006, c.31.
- Gönçer, Süleyman, *Afyon İli Tarihi*, Haz. Ahmet İlaşlı, Afyon 1991, c.II.
- Görkaş, İrfan, “Var'ın Delaleti”, *Yeni Ontoloji*, Akademisyen Yayınları, Ankara 2022.
- Güler, Mustafa, “XIX. Yüzyıl Afyonkarahisar Taşrasındaki Faal Tekke ve Zaviyeler”, *VII. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Afyonkarahisar Belediyesi, 2007.
- Gülşehri, *Mantika't-tayr (Gülşenname)*, s. 49, haz. Kemal Yavuz, www.kulturturizm.gov.tr [Erişim: 7.09.2023].
- Hazret-i Pir Ramazan Mahfi Karahisari, <https://www.halveti.tc/> [Erişim: 25.05.2023].
- <https://www.ahmedhulusi.org/tr/kitap/hz-muhammedin-acikladigi-allah-nokta-ilmii>. [erişim: 4.10.2023].
- İbn Noktacı, Şeyh Muhyiddin, “Kitabu Araisi'l-vusuli fi şerhi'l-usul”, *Mecmua-i Mütenevvia*, İBB, OE_Yz_0616.
- İbn Türke, Sainüddin, *et-Temhid fi şerhi kavaidi't-tevhid (Vahdet-i Vücudun Kaideleri)*, Ter.Mesut Sandıkçı-Osman Bayder, Litera, İstanbul 2022.
- İbrahim Fahreddin Efendi, *Envâr-ı Hz. Pir Nûreddin Cerrâhî*, (M. Fahrettin Dal, Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri (MÜSBE yüksek lisans tezi), İstanbul 2006.

- Kavraman-Dağlı, Seyit Ali -Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, YKY Yayını, İstanbul 2003, 1. cilt, 1. Kitap.
- Konevi, Sadrettin, *Mifiahu'l-gayb*, Haz. Ekrem Demirli, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2014.
- Kübra, Necmeddin *Tasavvufta On Esas*, Haz. Süleyman Gökbulut, İnsan Yayınları, İstanbul 2018.
- Kübra, Necmeddin, “Araisi'l-vusul fi şerhi'l-usûl”, *Tasavvufta On Esas Usulü'l-Aşere Şerhleri*, Haz. Süleyman Gökbulut, İnsan Yayınları, İstanbul 2018.
- Kübra, Necmeddin, “Tasavvufta Humud-Cumud”, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, Dergâh yayınları, İstanbul 2015.
- Kübra, Necmettin, “Risale-i Hâim”, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Mahfi, *Mecmua*, İBB Atatürk Kitaplığı, MC_Yz_O0023.
- Martı, Huriye, “et-Tarikatü'l-Muhammediye”, *TDV*, İstanbul 2011, c.40.
- Mecmua*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K1339.
- Molla İlahi, *Esrarname-i Şeyh İlahi*, Süleymaniye Hekimoğlu Numara 000438.
- Molla Sadra, *Hak ve Yakın Yolunun Marifeti Hakkında Ariflerin İksiri*, çev.Fevzi Yiğit, İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2019.
- Musakhanov, Orkhan, *Tilimsani İlahi İsimler Nazariyesi*, Litera, İstanbul 2019.
- Orhan, Abdullah Taha, *Abdurrahim Karahisarî'nin Tasavvufî Görüşleri ve Münyetü'l-Ebrar ve Gunyetü'l-Ahyar isimli Eseri (Metin ve İnceleme)*, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2019.
- Öztürk, Mehmet Cemal, “Ramazan Efendi Mahfi”, *DİA*, İstanbul 2007, c.34.
- Sami, Mustafa, *Tuhfetü's-Sami Li-tahsili'l-mübtedi*, İstanbul 1299.
- Sami, Şemsettin, *Kamusu'l-alam*, Mehran Matbaası, İstanbul 1308, c.3.
- Sarı, Mehmet, “Askeri Divanında Geçen Ayetler, Hadisler ve Arapça Sözcükler”, *Askeri Muhammed Divanının Tenkidli Metni*, Afyonkarahisar Belediyesi, Afyon 2016.
- Sarı, Mehmet, *Afyon Karahisar Edebiyat ve Kültürü Üzerine Makaleler*, AKÜ., Afyon 2003.
- Sarı, Mehmet, *Askerî Muhammed Hayatı Eserleri, Edebi Kişiliği Divanının Tenkidli Metni*, Afyonkarahisar Belediyesi, Afyonkarahisar 2016.

- Sarıtaş, Kamil, “Akşemseddin’in Halifesi Abdurrahim Karahisarî’nin Tasavvuf Anlayışı”, *II. Uluslararası Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, Ankara Kalem Neşriyat, Ankara 2017.
- Sarıtaş, Kamil, *Mısır Sultan Abdürrahim Karahisarî’de Tasavvuf Felsefesi*, Afyonkahisar Belediyesi, Trhsz Ankara.
- Sedad, Ali, *Lisanu'l-mizan*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1306.
- Silsile-i Tarikat-ı aliyye-i Halvetiyye-i Ramazaniyye*, İBB Atatürk Kitaplığı, OE_Yz_0416.
- Şahin, Hasan, “Ayniyet”, *DİA*, İstanbul 1999, c.4.
- Şirin, Said Ahmet, *Elmalı Yusuf Sinan Ümmî’nin Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Van 2012.
- Tatçı, Mustafa, *Çavdaroğlu Müftü Derviş, Kütahyalı Bilge Şair Sunullah-ı Gaybi ve Dönemi*, ed.Bilal Kemikli, Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bursa 2016.
- Türer, Osman, “Hû”, *DİA*, İstanbul 1998, c.18.
- Ülken, Hilmi Ziya, *İslam Düşüncesi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1995.
- Ümmî, Sinan *DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinan-i-ummi> [Erişim: 31.07.2023].
- Vicdanî, Ebu Rıdvan Sadık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye*, Evkafı İslamiye Mecmuası, Şehzadebaşı 1338/1341 3. kitap.
- Yeşilzade, Mehmet Salih, *Ruh ve Mevt*, 1342/1923, Millet Ktp. Ali Emiri Şeriyeye, Nu 01386/1.

DİZİN

A	
Abdurrahim Mısırî Karahisarî	17, 19, 21, 24, 25, 26, 28, 47, 48, 49, 77, 157, 158, 199
Abdurrahman Şeref	161
Abdülkadir Geylani	160
Abdülvehhâb Ümmî	70
Acem	164, 168, 169
Afyonkarahisarlı	15, 72, 158, 160, 197
Ahmed Hazali	24
Ahmed’in Nuru	32
Ahmet Bican	24
Ahmet Şemseddin Yiğitbaşı	189
Ahmet Yesevî	12, 78, 178, 199
Akıl	27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 54, 64, 65, 66, 80, 82, 107, 114, 200
Akl-ı Evvel	30, 155
Akl-ı Kül	34
Akşemseddin	19, 20, 22, 23, 24, 45, 46
Alaaddin Erdebili	24
Alevî	24
Antakî halifelîği	158
Antakî halvetilîği	157
Aristoteles	107
Aristotelesçi	95, 112, 119
Arpa Emîni Çeşmesi	161
Asilik	41
Aşk	27, 45, 60, 63, 65, 66, 67, 85, 86, 92, 93, 119, 126, 131, 132, 133, 134, 139, 142, 151, 154, 166, 168, 172
Atabek	19, 20
Avarifü'l-maarif	22
Ayniyet	11, 13, 18, 87, 95, 96, 97, 107, 109, 112, 115, 117, 148, 200, 201, 202
B	
Baba Haydar	161
Bâtn	53, 154, 169
Bayezid Bistamî	24
Bayramilik	24
Bayramî tarikatı	23
Beypazarı	20

Birlik Kitabı 25, 60
Buhari 95
Bursa 72, 160, 197
Bursevî Hayreddin Efendi 161

C-Ç

Cafer es-Sadık 24
Cehalet 41, 52
Cemaleddin Tebrizî 24
Cüneyd Bağdadî 24, 76
Çâlâk Tekkesi 161
Çandarlı Halil Paşa 20
Çargâh 169
Çıkış 11, 28, 29, 31, 36, 90, 91, 200

D

Doğuş 11, 28, 29, 32, 34, 35, 46, 200
Dühn 49
Düldül 133

E

Ebu Bekir Şibli 24
Ebulhasan Harakanî 24
Ebulhayr Nessac 24
Ebu Müeyyed el-Muvaffak b. Muhammed
Sadreddin el-Hassî 23
Ebunneceb Sühreverdi 24
Ebü'l-Müeyyed el-Muvaffak b.
Muhammed el-Hâsî 25
Edirne 20, 161
Ehrimen 52
el-Hâsî 23, 25, 26, 199
Elmalılı Eroğlu Nûri 70
Ene'l-Hak 67, 101, 102, 133, 135,
139, 152
Erdebili Safiyyüdin 24
Evliya Çelebi 16, 188
Eyüp 161

F

Fahri Bilge 162
Farabi 12, 47, 61, 103, 108, 140
Fatih Sultan Mehmet 20, 21, 26
Filozoflar 18, 52, 53, 76

G

Gazabiyye 53
Gedik Ahmet Paşa 21
Germiyanoglulları 17
Göynük 21
Günyetü'l-Ahbar 25
Gülapoğlu Mehmet 72, 134, 136,
199

H

Habib Acemî 24
Hacı Bayram-ı Velî 19, 23, 24, 158
Hacı Bola 19
Hacı İzzeddin Ali Karamânî 191
Hallâc-ı Mansûr 55, 122, 133
Halvetî/-lik 11, 15, 16, 17, 18, 19,
25, 26, 28, 32, 42, 43, 44, 47,
49, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 59,
79, 83, 88, 104, 116, 124, 131,
136, 139, 142, 146, 148, 157,
160, 166, 178, 199, 201
Halvetiyye tarikatı 23
Hamîdüddîn Aksarâyî 23, 24
Harezmi 16
Hasan Basri 24
Hasan Karahisarî 70
Havatur 27
Herat 16, 69
Hikmet 12, 15, 16, 17, 19, 20, 23,
38, 46, 50, 71, 72, 76, 77, 78, 79,
83, 91, 118, 148, 150, 178, 200
Hilm 50, 54, 187, 189

Hisarardı 15, 69, 70, 73, 75, 83,
133, 137, 152, 199
Hisardı 12, 16, 17, 71, 83, 161
Horasan 15, 74
Hüseyin Üstürvâbî 24
Hüseyini 165, 166, 170, 172
Hz. Ali 24, 80
Hz. Eyyub 132
Hz. Hüseyin 24
Hz. Yakub 132
Hz. Yusuf 132

I-İ

Irak 164, 166, 172
İbn Noktacı 12, 80, 158, 159, 161,
162, 175, 178, 199
İbn Sinacı 95, 96, 140, 146
İbn Türke 30, 76, 96, 99
İbnü'l-Arabî 12, 81, 89, 99, 110,
122, 123, 200
İbrahim Basrî 24
İbrahim Hindistanî 24
İbrahim Zahid Geylanî 24
İhvan-ı Safa 33, 34, 199
İkinci-Akl 33
İmad Dede 69, 70
İmaret Taş Medresesi 17, 21
İnegöl 160
İshak Harezmi 24
İtikat 55
İznik 21, 26, 158
İzzeddin Ali El-Karamani Es-
Saruhani 158, 159, 199

K

Kalu Bela 79, 135
Kanaat 178, 180
Karahisar 15, 19, 20, 21, 24, 69,
157, 159, 161, 189, 194

Karahisarlı Mehmet Muhyiddin
Efendi 189
Karamanlı Hacı İzzettin Efendi 189
Kasım Çelebi 159, 189, 190, 191
Kasım İbni Mahmut Karahisarî
17, 19, 22, 25, 162, 189, 192,
193, 196
Kasım Paşa 21, 24
Kelam 28, 95, 196
Kerimüddin Halvetî 16, 28, 29, 30,
41, 43, 44, 45, 46, 69, 70, 72, 76,
80, 87, 88, 114, 118, 120, 130,
131, 136, 140, 144, 146, 153,
157, 158, 160, 167, 188, 189,
190, 197, 199, 201
Kitabu's-selve fi şerâitü'l-halve 23
Kutbeddin Ebherî 24
Kutbu'l-Meanîve Divan-ı İlâhiyyât 70
Kübrevilik 27
Küllî Akıl 29
Künh-i zât 89
Kütahya 17, 72, 73, 74
Kütahyalı Çavdaroğlu Müftü Der-
viş 72

L

Lahicî 17, 69
Lâhut 89, 129
Lat 52
Levh-i Mahfuz 29, 55
Lüb 49

M

Mahmud Basrî 24
Mahur 163
Makâlât 162
Maruf Kerhi 24
Marzi 54
Maturidi 55

Mehmet Askerî 12, 14, 16, 17, 18, 23, 46, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 92, 93, 94, 97, 98, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 111, 112, 116, 118, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 161, 177, 199, 200, 201, 203

Melamiye 23

Menat 52

Mevlevî/-lik 15, 24

Mısırloğlu 20

Misrî 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 47, 48, 49, 54, 55, 58, 60, 70, 71, 72, 73, 199

Mısri Camii Medresesi 17

Muhammed Askerî 14, 16, 17, 72, 116, 161

Muhammed Bâkır 24

Muhammed Erzincânî 70

Muhammedî-Ruh 32

Muhammed Kufî 24

Muhammed Zeccac 24

Muhyiddin Karahisârî 72, 157, 158, 159, 161, 162, 189, 190, 191

Muhyiddin Mehmet 158, 161, 190, 199

Muîni Mustafa 24

Murakabe 50, 178, 186

Musa Bistamî 24

Mustafa Muslihiddin Çelebi 19, 21

Mutezile 18, 95, 113

Mutmain 54, 55, 57, 91, 184, 185

Münye 18, 19, 22, 24, 41, 43, 44, 58, 77

Münyetü'l-Ebrar 24, 25, 26

N

Nakşibendilik 23

Necmeddin Kübrâ 12, 17, 23, 26, 89, 90, 91, 111, 159, 175, 176, 177, 178, 182, 184, 187, 199

Nefs 27, 33, 35, 39, 40, 43, 44, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 65, 75, 83, 90, 91, 94, 95, 102, 122, 133, 152, 163, 165, 177, 184, 185, 186

Nefs-i Kül 33

Nefsü'l-Emir 29

Neva 165, 171

Nişanca-Düğmeciler 161

Niyazi Misrî 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 77, 97, 132, 157, 158, 177, 199, 203

Nokta/-cılar 81, 82, 83, 144, 200

Nokta-i süveydâ 82

Noktavî/-lik 78, 80, 86, 130

O-Ö

Oluş 11, 14, 15, 16, 18, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 54, 61, 62, 65, 82, 87, 88, 89, 90, 97, 99, 114, 117, 118, 120, 122, 131, 132, 137, 141, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 155, 178, 180, 200, 201, 203

Osman Ergin Yazmaları 176

Osmanlı 11, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 39, 73, 74, 76, 175, 188

Osman Rumî 24

Ömer b. Ekmelüddin Halvetî Lahici 16, 17

P

Penggâh 163, 172

Pir-i Mugan 77

Pir Seyyid Yahya Şirvanî 69

R

Ramazaneddin Mahfi Efendi 189

Ramazaniye 159, 161, 162, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195

Ramazan Mahfi 12, 17, 86, 159, 160, 161, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196

Rehavi 164

Rıza 98, 120, 126, 127, 178, 187, 188, 191

Ruh 32, 39, 40, 51, 77, 85, 129, 169

S-Ş

Saba 168

Sabır 59, 174, 185, 186

Sadeddin Bağdadî 24

Safeviye 23

Safiyüddin Erdebili 24

Sahih 95

Sandıklı 12, 15, 16, 17, 18, 157, 159, 161, 176, 190, 197, 199

Segâh 168, 170

Seri Sekati 24

Seyfullah Nizami 14, 140, 141, 143

Seyr u sülük 53

Seyyid Yahya Sirvânî 70

Sofu Çelebi 24

Somuncu Baba 23, 24

Sultan Divanî-Mehmet Semaî 23

Sultan I. Alaaddin 69

Sultan II. Bayezid 21

Sultan II. Bâyezid 21

Sultan II. Mehmet 21

Sultan II. Murad 17

Sultan II. Murâd 21

Sultan II. Murat 17

Sultan I. Mehmed (Çelebi) 21

Sultan Üveys 16

Sühreverdîye tarikatı 22

Süleyman Çelebi 20

Süleyman İskenderânî 24

Sünbüle 166

Şadi Rumî 24

Şah-ı Merdan Aliye'l-Murtaza 86

Şehabettin Tebrizî 24

Şemsiye 23

Şeyh Alâeddin Uşşâkî 70

Şeyhi Noktacı Kasım Larendî 161

Şeyh Kasım Antakî 160

Şeyh Kasım Çelebi 159, 189

Şeyh Muhyiddin 16, 17, 18, 72, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 175, 176, 178, 189, 190, 199

Şeyh Muhyi Efendi 174

T

Tâcuddin İbrahim Kâmil 70

Tameşvar Tekkesi 161

Tarik-i Halvetiler 83

Tarik-i şuttâr 177

Tasavvuf 18, 19, 21, 22, 26, 50, 75, 76, 81, 95, 110, 123, 197

Tevbe 174, 178, 179, 182

Teveccüh 185

Tevekkül 27, 178, 179, 180

Tevhid 27, 47, 58, 60, 84, 86, 101, 102, 106, 137, 139

Türeyiş 11, 29, 32, 34, 200

U-Ü

Uşakî Şeyh Mehmet 72
Uşşak 167
Uzlet 83, 138, 139, 181
Üç Irak 164, 166
Ümmî Sinan 12, 46, 70, 71, 72,
73, 74, 76, 77, 78, 88, 89, 92,
97, 109, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 122, 124, 131,
133, 134, 137, 141, 142, 143,
144, 145, 146, 148, 149, 150,
151, 152, 155, 157, 158, 199, 202

V

Vahdet 29, 30, 58, 60, 76, 85, 99,
125, 135, 171
Vahdetname 18, 21, 25, 26, 28,
31, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 45,
46, 48, 52, 60, 62, 63, 65, 67, 77
Var 12, 14, 16, 28, 31, 61, 73, 88,
106, 113, 136, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146, 147,
148, 149, 150, 152, 153, 154,
155, 156, 200
Varolmak 12, 32, 146, 147
Varoluş 11, 12, 13, 14, 15, 18, 36,
37, 38, 44, 45, 60, 87, 88, 106,
108, 115, 116, 117, 122, 137,

142, 144, 146, 147, 148, 149,
151, 152, 153, 154, 155, 200,
201, 202, 203

Vücûd-ı Mutlak 123

Y

Yazıcıoğlu 23
Yekta 60, 62
Yeni Platonculuk 33
Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemsed-
din Marmaravî 70, 159, 188,
191, 199
Yusuf-Sünbül Sinan 71

Z

Zât 11, 60, 62, 67, 68, 79, 89, 91,
92, 94, 95, 96, 97, 99, 109, 112,
113, 114, 115, 116, 118, 119,
120, 127, 129, 134, 140, 141,
142, 143, 145, 146, 147, 148,
153, 195
Zeynelabidin 24
Zikir 54, 85, 90, 91, 92, 94, 111,
137, 138, 139, 146, 166, 167,
183, 184, 194, 197
Zühhd 152, 178, 179, 180
Züleyha 133

ÜÇ MUHİT BİR FELSEFE

“VAR İLE VAR OLMAK”

(15-17.YÜZYIL)

Üç Muhit Bir Felsefe, yeni/var/oluşun özel-mekânları ile onların müşterek felsefelerini konu edinmektedir. Üç muhit, klasik dönem İslam felsefesine (tasavvuf felsefesine, Osmanlı-Türk İslam felsefesine) ait örnek muhitlerdir. Onların felsefesi, “oluş” felsefesidir.

Oluş (kevn), kaynağı bakımından *doğuş*, *çıkış* ve *türeyiş* (*südur*, *huruç*, *zuhur vb.*) olmak üzere bir/tek kaynaklı; *oluşum*, *toplaşım* ve *karışım* (*tekvin/mükevven*, *içtima* ve *imtizaç*) olmak üzere çok kaynaklı oluşur. Oluşun etkin nedeni, “güçlü”dür. Güçlü (kudret veya kuvvet sahibi) oluş, ya iradeli yeni-oluştur, ya yeni-oluşumdur. Üç muhitin yeni-oluşu *halvetî-oluş*’tur. Onların deyimiyle “varoluş’tur (var ile var olmak)”. Oluş fiil, *Varoluş*, güçlü-fiildir. Güçlü-fiil, *Sıfat*, *Hüviyet* ve *Hakikat* olmak üzere üç adla anılmaktadır. Faileri ise *Zât*, *Hû* ve *Hâk*’tır.

Üç Muhit Bir Felsefe, bir bütün olarak iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde, iki muhit (Mısri Muhiti ve Hisarardı-Askeri Muhiti) ile felsefeleri ele alınmakta; ikinci bölümde, Sandıklı-İbn Noktacı muhiti tanıtılmaktadır. Muhitlerin ilki, tarihsel açıdan şehirdeki halveti felsefenin bidayetini (15. yüzyıl) ve ortasını (16. yüzyıl); Hisarardı-Askeri muhiti ise nihayetini (17. yüzyıl) oluşturmaktadır.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6769-63-2

9 786256 769632